

УДК [930.253:94](477)"1991"

Н. В. МАКОВСЬКА*

**АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ –
УНІКАЛЬНИЙ ДОКУМЕНТ
НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ**

Публікується Акт проголошення незалежності України. Характеристику унікальності документу, умов його створення подано на тлі короткої хроніки основних подій, які відбувалися після прийняття Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року.

Ключові слова: Акт проголошення незалежності України; унікальний документ Національного архівного фонду; знакові події історії України початку 90-х років ХХ ст. в архівних документах; Верховна Рада України.

Скарбниця Національного архівного фонду зберігає закарбовані в документах миті нашої історії від ХІІІ століття до сьогодення. Дбайливо опрацьовані архівістами документи дозволяють не тільки ознайомитися з хронологією та перебігом подій, дізнатися про “дійових осіб” української історії, але й відчувати дух, дихання, атмосферу часу. Кожен архівний документ – по-своєму унікальний. Але є особливі. І серед них – не тільки вкриті “сивиною часу” рукописні фоліанти, дивом вцілілі під час війн і революцій документальні свідчення тих буремних літ, але й зовсім “молоді” за історичними масштабами документи, які зафіксували події проголошення та становлення незалежної України. Ці документи зберігаються у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління (ЦДАВО) України. У складі майже 2,2 мільйона справ ЦДАВО широко представлено документальні свідчення діяльності різних владних структур, що функціонували на теренах України бурхливого ХХ століття. Тернистий шлях державотворення відображено у документах Української Центральної ради, Української Народної Республіки, Української держави гетьмана П. Скоропадського, Директорії Української Народної Республіки, ЗУНР, Карпатської України, УСРР та УРСР. У сховищах архіву зберігаються й історичні

* *Маковська Наталія Василівна* – кандидат історичних наук, доцент, директор Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

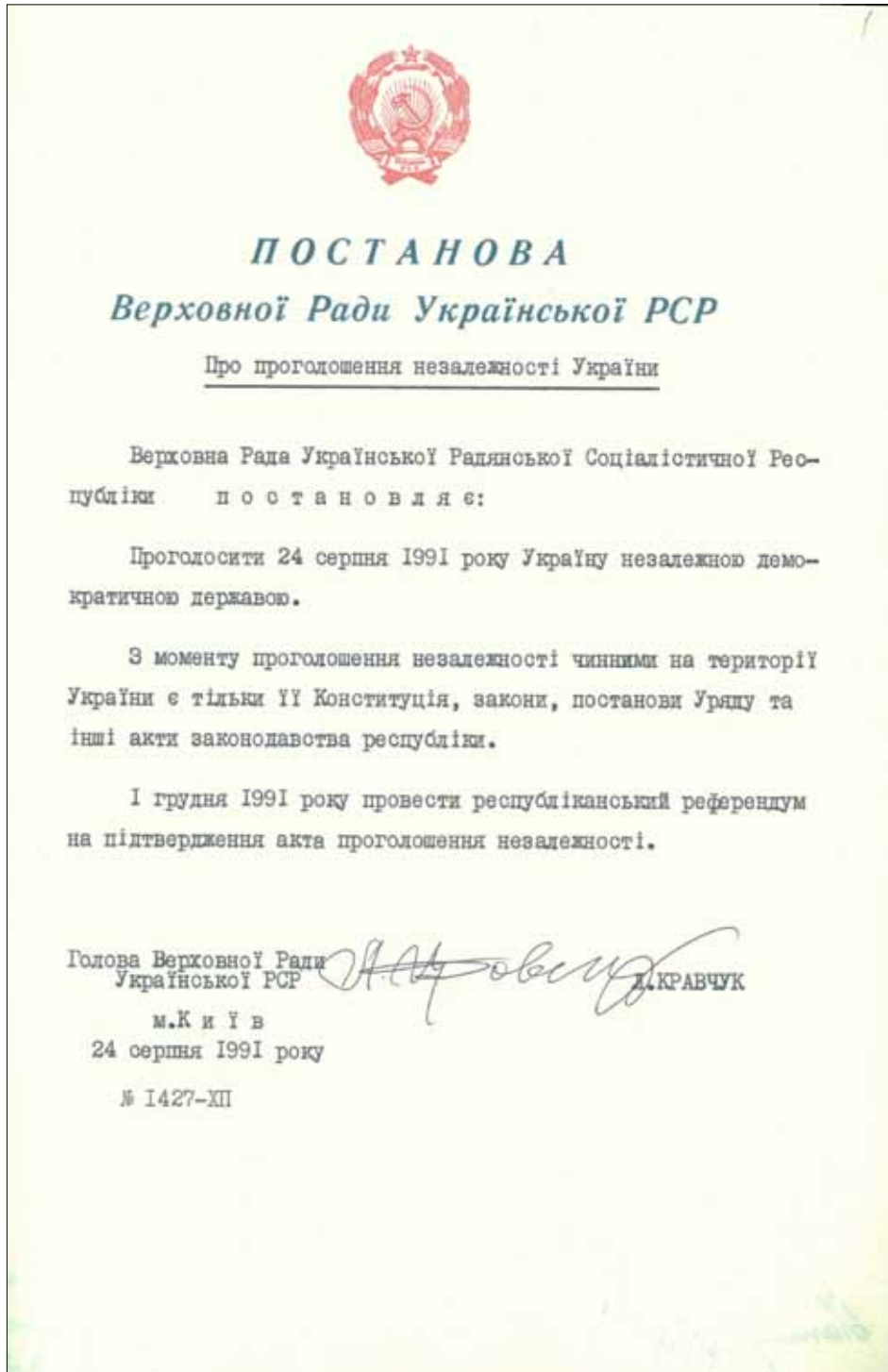
документи, що відображають перші кроки державотворення сучасної незалежної України.

До 20-річчя прийняття Декларації про державний суверенітет України цей унікальний документ Національного архівного фонду було представлено на сторінках часопису “Архіви України” (№ 3–4, 2010, 167–179 с.).

І короткий опис історичних умов створення документу, і характеристика його унікальності логічно та природно вимагали продовження: Декларація стала провісницею Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року, підтвердженого результатами Всеукраїнського референдуму 1 грудня того ж року.

Незважаючи на певну історичну обумовленість проголошення незалежності у серпні 1991 року, останній відрізок багатоговікового шляху до власної державності і демократії, який торувала країна від ухвалення Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року до Акту проголошення незалежності України, також не був легким. Об’єктивно віддзеркалює складнощі процесу (зокрема, питання здобуття чи “отримання” незалежності) історіографія періоду проголошення та становлення незалежної України, яка поповнюється новими доробками. Серед останніх привертають увагу два видання: “Історія українського парламентаризму: від допарламентських форм організації політичного життя до сьогодення” (голова ред. ради В. М. Литвин; кер. авт. кол. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – К.: Вид-во “Дніпро”, 2010. – 636 с.) та “Декларація про державний суверенітет України. Історія прийняття, документи, свідчення. Житомир: “Рута”, 2010. – 868 с.). Перше з них, присвячене 20-річчю українського парламентаризму, відобразило як роль Верховної Ради України у створенні незалежної держави, так і історичні корені українського парламентаризму. Друге – є документально-публіцистичною розповіддю про прийняття Декларації про державний суверенітет України у липні 1990 року безпосередніх учасників, які оцінюють історичну подію і емоційно, і аналітично, і ностальгічно.

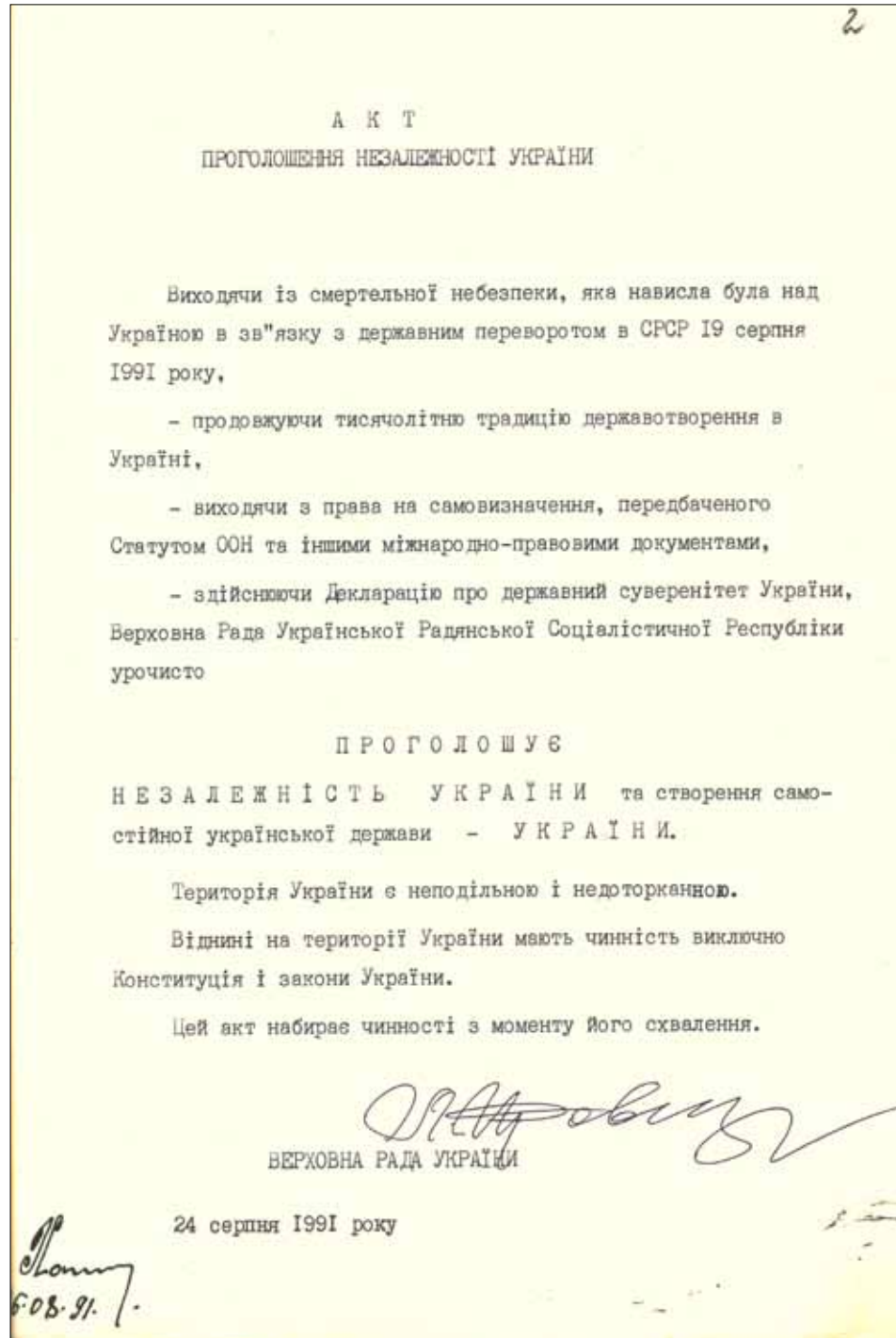
Збільшилась також кількість дослідників цієї проблематики в читальному залі ЦДАВО України. Саме тут можна ознайомитися з документальними першоджерелами, що “зафіксували” знакові події початку 90-х років ХХ ст. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року – найцінніший з-поміж них, один із унікальних документів ЦДАВО з фонду Верховної Ради України (ф. 1, оп. 16, спр. 4630, арк. 2). Звичайний за зовнішніми ознаками аркуш (папір формату А4, машинопис) увібрав у себе багатоговікову пам’ять державності, став втіленням мрії багатьох поколінь про незалежність, розбудову власної держави. Архівні документи дозволяють вибудувати чітку хронологію подій, що передували позачерговій сесії Верховної Ради України

Постанова Верховної Ради УРСР "Про проголошення незалежності України".

24 серпня 1991 р.

ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4630, арк. 1.

Акт проголошення незалежності України.
24 серпня 1991 р.
ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4630, арк. 2.

24 серпня 1991 року, відчуті напругу пристрастей не тільки в сесійній залі українського парламенту, але й навколо – на площах і вулицях українських міст, у студентських аудиторіях, всюди, де не було громадян байдужих до свого майбутнього. Безперечно, сьогодні, коли поряд з нами ще багато безпосередніх учасників і творців історичних подій 1990–1991 років, офіційно стримані рядки архівних документів можуть видаватися надто “скупими”. Але ж архіви зберігають навічно пам’ять народу, і саме, перегортаючи аркуші архівних документів, наші нащадки зможуть “зазирнути історії в вічі”.

Реалізація положень Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року вимагала від влади рішучих кроків. Якими вони були, як ухвалювалися відповідні рішення – це засвідчують архівні документи фонду 1 ЦДАВО України за 1990–1991 роки. Серед них: Закони і постанови, протоколи і стенограми засідань Верховної Ради, укази і постанови Президії Верховної Ради, документи з підготовки та проведення сесій, проекти указів, постанов, довідки, доповідні записки, документи комісій Верховної Ради України, документи Центральної виборчої комісії по виборах народних депутатів, проведення референдумів, виборів Президента України. Тільки за описом 16 (протокольна частина загального відділу Верховної Ради України) фонду 1 ЦДАВО за період від липня 1990 р. по серпень 1991 р. налічується 81 справа. Кожна з них вміщує від 10 до 50 документів, без інформації яких важко скласти повну картину подій, що відбувалися в період між прийняттям Декларації про державний суверенітет України та Актом проголошення незалежності України. Так, наприклад, тільки у справі 4606 (“Закони та постанови, прийняті на третій сесії Верховної Ради Української РСР дванадцятого скликання”, 25 червня – 5 липня 1991 р.) представлено 52 документи, у тому числі: Закон про систему оподаткування (25.06.1991), Закон про захист споживчого ринку в Українській РСР (25.06.1991), Закон про митну справу в Українській РСР (25.06.1991), Закон про охорону навколишнього природного середовища (25.06.1991), постанова про проект Договору про Союз Суверенних Держав, представлений Президентом СРСР (26.06.1991), Закон про підвищення соціальних гарантій для трудящих (03.07.1991), Закон про всеукраїнський та місцеві референдуми (03.07.1991), Закон про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР (05.07.1991), Закон про Президента Української РСР (05.07.1991), Закон про вибори Президента Української РСР (05.07.1991). В архіві зберігаються документи, пов’язані з розглядом питання про відставку В. А. Івашка (18 липня 1990 р.); прийняттям рішення про повернення до України для продовження служби всіх солдат Радянської Армії, призваних з її території (30 липня 1990 р.); розглядом вимог голодуючих студентів (жовтень 1990 р.); положень

нового Союзного договору (грудень 1990 р.); результатами проведення референдуму 17 березня 1991 р.

24 серпня 1991 року Верховна Рада конституційною більшістю голосів – 346 народних депутатів “за”, 4 – “проти”, при незначній групі тих, що утрималися, схвалила Акт проголошення незалежності України, підтриманий волевиявленням українського народу на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р.

Публікуємо Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року та постанову Верховної Ради Української РСР Про проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року.

Публикуется Акт провозглашения независимости Украины. Характеристика уникальности документа, условий его создания представлены на фоне краткой хроники основных событий, происходивших после принятия Декларации о государственном суверенитете Украины 16 июля 1990 года.

Ключевые слова: Акт провозглашения независимости Украины; уникальный документ Национального архивного фонда; знаковые события истории Украины начала 90-х годов в архивных документах; Верховная Рада Украины.

There is published the Act of Independence of Ukraine in the article. The characteristics of document uniqueness, the terms of its creation are presented against the background of a brief chronicle of major events that occurred after the signing of the Declaration on State Sovereignty of Ukraine on July 16, 1990.

Keywords: the Act of Independence of Ukraine; the unique document of National Archival Fond; the landmark events in history of Ukraine at the beginning of 1990 in archival documents; the Verkhovna Rada of Ukraine.